

בית מדרש ואהבה * עולם התורה של ילדי התמ"ז

חידוש מבריק במעשה נס חנוכה

הרב משה עמיאל

תיאור נס פך השמן של חג חנוכה מובא במסכת שבת (כא ע"ב) בנוסח זה: "... וכשגברה יד בית חשמונאי ונצחום, לא מצאו אלא פך אחד של שמן, שהיה מונח בחותמו של הכהן הגדול, ולא היה בו אלא ליום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים...".

שלוש שאלות מהותיות עולות בדקדוק לשון הגמ', וכך שאל בעל חידושי הרי"ם מגור זצ"ל:

1. בגמ' נזכר כי מצאו "פך אחד של שמן" ונעשה "בו" נס – האם הנס היה בפך או בשמן?
2. מדוע בכלל היה צורך לחתום בחותם הכהן הגדול על הפך?
3. איך הדליקו בשמן, והרי אם השמן התרבה הרי איננו שמן טבעי אלא הוא "שמן נס" הפסול להדלקה?

הרבי שאל- והרבי השיב בחידוש מבריק וחדשני המתאר אחרת מהמקובל את אשר אירע;

מעשה שהיה כך היה, הרבה לפני ימי החנוכה.

כמידי זמן, הגיעה עגלה מנחלת אשר בגליל, כשהיא טעונה חביות שמן זית זך כתית למאור, המיוחד לבית המקדש. חבורת הכוהנים הממונים, יוצאת לקבלה ברחבה שלפני המקדש, ופורקים ממנה את החביות ומגלגלים אותן אל לשכת השמנים.

שם בלשכת השמנים, היו פכים בגדלים שונים, והרבה מהם היו פכים מיוחדים להדלקת המנורה בהיכל. פכים אלו של המנורה הכילו בדיוק מוחלט כמות של 3.5 לוג שמן, חצי לוג לכל אחד משבעת הקנים.

עבודתם של הכוהנים הממונים בלשכה היה מדויק במומחיות ומיומנות, כאשר בתנועה אחת כבר היו ממלאים את מלוא הפך מבלי שתישפך ממנו ולא טיפה אחת.

ביום המדובר, עבד כהן ותיק, והחל למלא פכים למנורה מהשמן שבחביות. באחד הפכים, הופתע הכהן הותיק לגלות כי הפך לא התמלא בתנועה האחת. הוא שוב הטח את החבית בתנועה שניה, וגם הפעם הפך לא התמלא. כך הוא הטח את החבית שוב ושוב עד שמונה פעמים, ורק אז הפך התמלא עד קצהו. הכהן הנבוך נשא את הפך בידו, והילך אל הכהן הגדול.

פנה אליו ואמר: אישי הכהן הגדול, מחילה על מעשיי, נכשלתי בזריזותי בפך הזה.

בית מדרש ואהבה * עולם התורה של ילדי התמ"ז

שאלו הכהן הגדול: מה היה המעשה?
השיבו הכהן שעבד: כך אירע לי ולא הצלחתי בפך הזה בתנועה אחת למלאת אותו, וחושש אני שמא שגיתי והתבלבלתי בכוונת מחשבותיי.

ענהו הכהן הגדול: לא כך. כמדומה אני שיעשה נס בפך הזה. הביאהו אליי ואחתום עליו בחותמי, ואתה הניחהו נא בפינה מתאימה בלשכה.
הכהן הגדול חתם את הפך בחותמו, והכהן העובד נשאו חזרה והניחו בפינה אחת בלשכה.

זה הפך שאירע עמו נס חנוכה, כאשר נכנסו החשמונאים ומצאוהו סגור וחתום בטהרתו.

וכבר למדנו ממעשה זה תשובה לכל אחת מן השאלות:

1. הנס אירע בפך, ולא דווקא בשמן. הנס היה בכך שהמועט שבפך הכיל את המרובה, ובמקום כמות אחת של 3.5 לוג שמן נכנסו בו ביום בפך שמונה כמויות שכאלה.
2. הצורך בחותמו של הכהן הגדול ברור מאליו.
3. והשמן שבפך, אכן היה שמן טבעי. כי לא אירע הנס בשמן אלא בפך, והשמן הטבעי מהחבית נכנס אל תוך הפך הזעיר בשמונה כמויות שהספיקו לכל אחד משמונת הימים הבאים.

בשולי הדברים;

את החידוש למדתי בספר "ברכת חיים" להרב חיים צוקרמן זצ"ל, שהביאו משם בעל חידושי הרי"מ זיע"א. ישנן תשובות נוספות ואחרות הנסמכות על המעשה המוכר והרגיל בו הנס אירע בהתרבות השמן – ואעפ"כ, יש בתירוץ זה הברקה של חידוש מיוחד.

#המועט שהחזיק את המרובה – זהו יסודו של החידוש, וזהו יסודו של נס חנוכה.

גם במעשה הרגיל של התרבות השמן, איננו קושרים בין ריבוי השמן לעובדה המנצחת של "רבים ביד מעטים", אלא אם מסבירים בתיאור המעשה שהפך היה "קטן", וכאשר אירע בו הנס הרי גם הוא נהיה למועט המחזיק את המרובה בעצם הנס שהתרבה מהשמן שהיה בו. אך במעשה המחודש הנ"ל, הרעיון מבורר ובהיר יותר.

כך הנס מבורר היטב גם בנוסח התפילה ב"על הנסים": "מסרת, גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, ורשעים ביד צדיקים, וטמאים ביד טהורים וזדים ביד עוסקי תורתך". מה שנדמה כ"רבים" ככמות ובגבורת הגוף, שטופח בהשקפה היוונית ובמתיוונים, התנפץ אל מול ה"מועט" שהתגלה כבעל עוצמה איכותית מהיותו: צדיק, טהור ועוסק בתורה.

בית מדרש ואהבת * עולם התורה של ילדי התנ"ך

ומכאן עוד תשובה לשאלה ידועה: מדוע חז"ל מתקני התפילה לא הדגישו בפירוט בנוסח "על הנסים" לחנוכה את נס פך השמן, וכמו שנס הפך מפורט במקורו בתלמוד? זאת, מפני ההבחנה הברורה בין מגמת הסוגיה בגמרא ובין מגמת התפילה:

מגמת הסוגיה בגמרא לברר כפירושו של רש"י: "מאי טעמא? על איזה נס קבעוה?". קביעת הנס הייתה כהבנה פשוטה בסוגיה, על נס פך השמן, כי הוא אשר גילה את מהותו של נס הניצחון במלחמה.

אך מגמת התפילה: לשבח, להודות ולהלל לבעל הנס הבורא יתברך. וממילא, הבעת השבח איננה מסתפקת על הגורם המלמד אלא שהיא מביעה את הנס הגלוי והברור שהתבטא בפועל בניצחון.

אך בין ובין כך, עתה יודעים אנו, כי לא היו בחנוכה שני נסים: הניצחון והפך, אלא שהם שניים שהם אחד, והאחד בא ללמד על השני. נס פך השמן בא ללמד על מהות נס הניצחון, כי עיקר הנס היה במה שה"מועט" של ה"מעטים" החזיק והתחזק וגבר על ה"מרובה" של ה"רבים". כי מה שהוא מרובה אצל הרבים הללו בכמות ובגבורת הגוף, נחשב כאין ואפס אצל המעטים. אך ה"מועט" שאצל המעטים המתבטא בצדקות, בטהרה ובעסק התורה, די בכוחו כדי להכניע את מה שנדמה כ"מרובה" אצל הרבים הללו.

לכן מנוסח היטב בהמשך פסקת התפילה: "מסרת.. וזדים ביד עוסקי תורתך. לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה. ואחר כך באו בניך לדביר ביתך, ופנו.. וטהרו.. והדליקו נרות.. וקבעו שמונת ימי חנוכה...". ה"שם גדול" שהיה בקידוש שם ה' ושם ישראל בעולם היה מתוך מעשה הניצחון במלחמה, ומה שאירע בנס מציאת הפך היה רק "אחר כך". ומכאן שעיקר הנס הופיע בפועל דווקא בניצחון שבמלחמה, ומה שהיה בנס הפך בא "אחר כך" רק כדי ללמד על מהות הניצחון במלחמה. וכאשר "קבעו" את ימי החנוכה, כבר קבעו לאחר שנשלם הנס במציאת הפך.

יהי רצון ונזכה ויהיו גם שמונת ימי החנוכה בעבורנו כ"מועט המחזיק את המרובה" להשפיע מאורם לכל ימו השנה, וכמו שהיה "בימים ההם" כן נזכה שיתקיים בנו "בזמן הזה".